

ПРИВАТНА МОЛИТВА ЯК МЕТАФОРА У ТВОРЧОСТІ БОГДАНА БОЙЧУКА НА ТЛІ ЛІТЕРАТУРНОГО КОНТЕКСТУ

У статті здійснено літературознавчий аналіз творчості поета Богдана Бойчука в контексті його участі в дискурсі Нью-Йоркської групи. Автор доводить, що збереження цінностей української поезії на еміграції було актуальним завданням літератури.

Поет Б. Бойчук – співторець Нью-Йоркської групи, яка друкувала у 1959-1971 рр. свої твори в періодичному українському еміграційному виданні “Нові поезії”. Це був час важливих для поета творчих контактів. На тлі Нью-Йоркської групи Б. Бойчук виріс на відомого лідера в літературних колах української еміграції. Творчість поета стала вирізнятися із загальної картини українців США та набула статусу літературної альтернативи навіть серед членів Нью-Йоркської групи.

Ключові слова: Богдан Бойчук, Нью-Йоркська група, “Нові поезії”, еміграція, поезія, проза.

Tadeusz Karabowicz. Personal Prayer as Metaphor in Bohdan Boychuk's Creative Discussion against Literature Background

The paper presents literary analysis of works by Ukrainian poet Bohdan Boychuk in the context of his participation in New York Group discourse. The author proves that preserving values of Ukrainian poetry was an important task of emigrant literature.

Poet B. Boychuk was a co-founder of the New York Group (the name of Ukrainian literary group) which published works by its members from 1959 to 1971 in the émigré periodical called “Novi Poeziyi” (“New Poetry”). Within this group B. Boychuk matured into a popular leader in literary Ukrainian émigré circles. His poetry became distinctive and gained the status of literary alternative even among the members of New York Group.

Keywords: Bohdan Boychuk, New York Group, “New Poetry”, emigration, poetry, prose.

Тема приватної молитви як метафори у творчому дискурсі поета Нью-Йоркської групи Богдана Бойчука (1927–2017) розглядається в статті на тлі літературного контексту на прикладі раннього вірша поета “Дві пісні” та твору останньої декади творчості – “Україна”. Таке зіставлення віддалених ментально творів має на меті оприсутнити тему в контексті приватної молитви як метафори. Молитовність у поезії Б. Бойчука мала емоційну сутність, смислове забарвлення без формальних ознак молитви та її структури. Тому молитовність поета немислима без літературного контексту з Нью-Йоркською групою, співзасновником та лідером якої був Б. Бойчук. Поет до останніх своїх земних днів плекав міф про існування цілісного творчого феномену Нью-Йоркської групи та підтримував дружні стосунки з її членами в контексті

збереження міфу про єдність групи та її цілісність. Листувався або зустрічався з Богданом Рубчаком, Юрієм Тарнавським, Вірою Вовк, Еммою Андієвською та навіть із Патрицією Килиною, поетесою, яка розірвала літературні взаємини з Нью-Йоркською групою ще на порозі 1970-х років. Б. Бойчук зберігав історію єдності Нью-Йоркської групи, залишаючи дослідникам кілька своїх поглядів на літературний дискурс групи навіть тоді, коли сам жив та творчо працював у Києві, вирізняючи київський період власної творчості як дуже вагомий для нього.

Тему приватної молитви як метафори можна визначити в контексті вибраних досліджень О. Астаф'єва [1; 8], В. Габора [7], М. Ільницького [5], Т. Карабовича [10], М. Ревакович [7; 9] та співтворців самої Нью-Йоркської групи, які займалися літературною критикою, – Б. Бойчука та Б. Рубчака [6]. Прагнемо визначити важливість теми, показуючи приватну молитву як метафору у творчому дискурсі поета Нью-Йоркської групи Б. Бойчука. Завдання статті полягає в тому, щоб дослідити приватну молитву як метафору у власному літературному та творчому контексті поета, а також поруч з іншими поетами Нью-Йоркської групи.

Б. Бойчук як поет друкувався в усіх спільних виданнях та антологіях групи, а одночасно показував свою літературну самостійність та велике бажання врятувати від забуття реліквії українського минулого. Це стосується, зокрема, теми приватної молитви як метафори, яку поет запропонував до творчого дискурсу [10, 142-154]. Приватну молитву як метафору у творчості Б. Бойчука розглядаємо в цьому науковому дослідженні на тлі літературного контексту, де прикладом є ранній вірш “Дві пісні” [7, 151] зі збірки “Час болю”, виданої 1957 р., та твір останньої декади творчості – “Україна” [8, 87]. У доробку поета ці твори стоять на двох полюсах. Вірш “Дві пісні” – на початку творчості, натомість твір “Україна” увінчує “дозрілий” творчий доробок поета. Між тими творами, наче кручі над рікою часу, існують різноманітні жанри та форми творчого вислову. У цьому сенсі Б. Бойчук залишається універсальним мистцем і блискучим майстром слова. Починаючи від поезії як вершини та покликання серця, охоплюючи романи, п'єси, літературну критику і закінчуючи спогадами, його творчість має відбиток неповторного бачення світу та заглиблення в життя. Отже, творчість поета – це той випадок, коли кількість написаного жодним чином не впливає на рівень якості. Усе написане письменником завжди залишалося на найвищому рівні та багато в чому існувало як літературний зразок. Але передусім творчий дискурс Б. Бойчука має інноваційну та сміливу сутність, поет ніколи не боявся ступити на територію нового й іти проти ustalених канонів.

Б. Бойчук народився 11 жовтня 1927 р. в подільському селі Бертники, що неподалік Монастириць та Бучача. Помер 10 лютого 2017 р. в Києві. Галицькі місцевості Тернопільщини як топоніміка дитинства посядуть у творчості поета важливе місце. У рідних Бертниках та в історичному Бучачі поет пережив початок Другої світової війни. Тут він був свідком ліквідації німцями єврейського гетто в 1941 р. У 1944 р. німці схопили Б. Бойчука й забрали до Німеччини на примусові роботи. Після війни він перебував у таборі переміщених осіб (ДіПі) у місті Ашаффенбург, де й закінчив середню освіту в таборовій українській гімназії. У 1949 р. переїхав до США й оселився в Нью-Йорку. Через півроку після того у нього виявили туберкульоз, що примусило його провести три роки в санаторії Stony Word (у горах на півночі штату Нью-Йорк). Саме там він глибше познайомився з літературою і почав писати вірші. У 1953 р., коли американці винайшли протитуберкульозні ліки, повернувся до Нью-Йорка, де 1957 р. закінчив студії з електроніки в міському коледжі. Після працював інженером у цій галузі до 1992 р. Доля кинула його далеко від рідного дому, тому поет жив поза рідною йому Україною (у США) як емігрант. Жорстокість періоду Другої світової війни та післявоєнних поневірянь він майстерно передав у творах

“Любов у трьох часах” (1983) та “Кляса без вісти” (1914). Ці переживання війни та злиднів німецької окупації описував багатьма роками пізніше у формі приватної молитви як метафори. Але найбільше місця подільські Бертники, Монастириська та Бучач займають у творах поета, які мають форму поем, – “Любов у трьох часах” та “Вірші вибрані й передостанні” з 1983 р. У поетичній розповіді “Кляса без вісти” настала кульмінація ретроспективи, де літературна фікція чергується з правдою [7, 143-149].

Ранній вірш поета “Дві пісні” зі збірки “Час болю”, виданої у 1957 р., народився приблизно тоді, коли виникла Нью-Йоркська група – справжнє об’єднання молодих українських еміграційних сердець. Це сталося одного грудневого пополудня 1958 р., коли Богдан Бойчук, Юрій Тарнавський, Аня Зотовська та Патриція Килина зустрілися в італійській кав’ярні в Нью-Йорку, щоб започаткувати творче угруповання й тим змінити обличчя української літератури та зокрема поезії. Богдан Бойчук став тоді однією з основних осіб з організації групи. Виявилось згодом, що створена тоді Нью-Йоркська група об’єднувала ціле покоління українських емігрантів – письменників, художників, інтелектуалів, які проживали в США, далеко за межами України, але не забували її та мріяли до неї повернутися. Українські поети визнавали батьківщиною серця втрачену Україну, тому Нью-Йоркська група стала для них синонімом ностальгії за рідним. Цікаво, що в групі не було формального маніфесту та статуту. Проте від початку мала затверджену чітку структуру – видавництво групи та щорічник “Нові поезії”. Членів групи поєднувало палке бажання творити справжню сучасну модерну поезію на високому мистецькому рівні. Віра Вовк невдовзі цей феномен назвала “Великою сімкою”. Це були Віра Вовк (1926), Богдан Бойчук (1927–2017), Женья Васильківська (1929), Емма Андіївська (1931), Юрій Тарнавський (1934), Богдан Рубчак (1935) та Патриція Килина (Patricia Nell Warren, 1936). Рік 1959 був переломним для Б. Бойчука, він став не лише співзасновником поетичного угруповання – Нью-Йоркської групи, а й відповідальним редактором щорічника “Нові поезії” (1959-1971), де друкував свої твори [2, 26]. Маючи редакторський досвід, поет у 1990 р. заснував у Нью-Йорку та Києві літературний кварталник “Світо-вид” (1990-1999) і редагував його спільно з Марією Ревакович [10, 142-143].

Твір Б. Бойчука з його останньої декади творчості під символічною назвою “Україна” народився на порозі київського періоду. Поет від 1990-х років укорінився в київській реальності, знав, яке життя в Україні, і, мешкаючи в Києві, не вважав себе емігрантом. Як сказав у своїх наукових дослідженнях про Нью-Йоркську групу та про творчість самого Б. Бойчука дослідник О. Астаф’єв, це був справжній феномен самосвідомості. І тому літературна та щоденна дійсність Києва, у якому оселився Б. Бойчук, була поетом сакралізована та ставала його приватною історією [8, 24-29].

Живучи в Києві, поет заглиблювався в рідну землю та в живий побут своєї нації. Його цікавила українська минувщина та фольклор, адже тут височіли Софійський собор, Києво-Печерська лавра, Видубицький монастир, Музей народної архітектури та побуту в Пирогово. Ці місця живої української тотожності поет любив відвідувати. У столиці України він зафіксував щоденне життя в промовистій збірці “Київські екслібриси” (2006). У його творчості з’явилася класична поетика, яка так відлякувала членів Нью-Йоркської групи на початку творчої дороги. Поет прагнув, щоб українська література вивільнювалася з оков трафаретності і щоб українське слово наповнювалося містичним змістом. У Києві Б. Бойчук намагався утримувати літературні контакти з поетами Київської школи – Миколою Воробйовим, Аллою Павленко та Віктором Кордуном. Він також вів поетичний діалог з Раїсою Лишею, Юрієм Вівташем, Мойсеєм Фішбейном та молодшими Олегом Лишею й Андрієм Підпалим.

У полі його зацікавлень залишається у 1990-х роках видавництво “Факт” і український культурологічний часопис “Кур’єр Кривбасу”. Б. Бойчук високо цінував поетичне видання “Пороги” Р. Лиші, Ю. Вівташа та О. Сокульської із Дніпра. Відвідував театральні вистави та заходи в Мистецькому Арсеналі, бував у Національній спілці письменників України [10, 19-32].

Вірш “Дві пісні” зі збірки Б. Бойчука “Час болю” (1957), яка вийшла до “офіційного” створення Нью-Йоркської групи, просякнута духом екзистенціалізму. Це була дебютна творчість поета, дуже особиста, і вона стосується також поеми “Земля була пустошня” (1959), де поетичні рядки були писані стриманою мовою [4, 5-25]. Збірка поета “Час болю” свідчила, що Б. Бойчук не залишиться прихильником чистого екзистенціалізму (зокрема, у тіні філософії Ж. П. Сартра, творця трактату “Екзистенціалізм – це гуманізм”, який жорстокість Другої світової війни залишав поза своєю увагою). Екзистенціалізм Ж. П. Сартра у творчості поета згодом був витіснений філософією А. Камю з її агностичним напрямом. Загалом Богдан Бойчук, знаходячи власну творчу дорогу, сповідуватиме надалі деякі з принципів філософії обох теоретиків екзистенціалізму впродовж цілої творчої дороги, але маючи вже свій погляд на творчість та на життя [5, 25-27].

Б. Бойчук своє бачення екзистенціалізму розширив до постійного зацікавлення людиною, сутністю її емоцій та відчуттів, її поведінкою в умовах великих історичних катаклізмів та в коханні. Він описував непрості взаємини внутрішнього світу із зовнішнім. Уся творчість поета концентрувалася довкола ідеї гуманізму та волі до життя. Любовній ліриці він надавав окреме місце у своїй творчості. Такі творчі здобутки поета, як “Любов у трьох часах” (1983, 1991), “Інтимні краєвиди” (1991), “Вірші кохання й молитви” (2002) – одні з найкращих зразків інтимної лірики в українській літературі. Вони водночас глибоко особисті та універсальні. На їх прикладі видно, що поетика Б. Бойчука зазнавала поступових змін, хоча ядро його творчості залишалася незмінним.

У своїй першій книжці “Час болю” Б. Бойчук надрукував поетичний твір “Дві пісні”, який мав форму символічної метафори та приватної сповіді наближеної до молитви, тому може розглядається в цьому літературознавчому дослідженні як особиста молитовна лірика. У збірці автор надав універсального значення таким поняттям, як кохання, смерть, страждання, трагізм. Поет у вірші “Дві пісні” натхненно казав:

I	II
Я бачу все: час зморшками обличчя зриє, а теплі коси вкриє іней незчисленних зим. Я бачу... Висохлі уста, як листя, шелестітимуть незрозуміло. В очах – не ласка, тільки біль. Я бачу і люблю.	присіла, розклавши коліна. взяла у долоні вагітність спроквола лягла. в утробі тремтіла дитина, по ній розлилася млюсть. і взнали: спочатку був біль, а не слово, кінець буде біль [7, 151].

У творі бачимо апеляцію до життя (“в утробі тремтіла дитина”) із символом молитовності слова як прапочатку, карбованого в Новому Завіті, але дещо

в особистій настанові поета (“спочатку був біль, / а не слово”). Така творча апеляція, поєднана у вірші “Дві пісні”, зазвучала по-справжньому. Б. Бойчук не боявся говорити про свої особисті переживання, не ховав їх за ширмою зовнішнього. Поетичний твір “Дві пісні” схожий на відверту розмову, діалог між автором, читачем та Всевишнім. Це природна стихія сакрального та духовного обміну. Недарма вислів Б. Бойчука, запропонований у розмові Івана Фізера з Нью-Йоркською групою для “Сучасності” (1988. – №10. – С.11-38), що “кожний поет входить у літературу, щоб відкинути усталені норми й накидати свої”, уписується в актуальність такої філософської настанови про себе [10, 286].

І ось виразно оконтурений емоціями вірш “Україна”, можна сказати, патріотичний твір Богдана Бойчука, що ніби непритаманний його літературному дискурсові, адже його творча стихія в поезії – це еротика, любов та кохання:

Вона осіла в моїй підсвідомості,	Її сльози виїдають мої зниці,
І як лише закрию темрявою очі,	Її рани дірявлять моє тіло,
Її болі вщеплюються в мої нерви	Її радощі виповнюють мої бажання
І пускають парості.	[8, 87].

У творі “Україна” поет звернув увагу на індикаторний характер емоції, тобто на поетичну здатність формування думок стосовно ситуації та подій, які в цей час можуть відбуватися й можуть існувати реально, а не тільки у вигляді ідеї про пережиті, очікувані чи уявні ситуації. Вірш поета виразно можна зіставити з подіями Майдану та Революції гідності, які Б. Бойчук пережив у Києві і в яких брав особисту участь. У вірші “Україна” спостерігаємо, як емоції поета проливаються в його свідомості, як емоційна інформація залежить від зовнішніх рецепторів: “Її сльози виїдають мої зниці, / Її рани дірявлять моє тіло, / Її радощі виповнюють мої бажання” [8, 87].

Зіставивши обидва аналізовані вірші (“Дві пісні” та “Україна”), ми бачимо відстань між двома точками часу та простору. У першому творі поет охоплений емоціями молодості, а у вірші “Україна” – це емоції дорілої людини, яка сполучає обидві сутності – себе юного та зрілого – в одну лінію свідомості. Цей метричний простір емоцій виявляє у творі “Україна” алгоритми серця, породжує приватну молитву як метафору у творчому дискурсі поета. На тлі літературного контексту не лише Нью-Йоркської групи, а й цілої української літератури це приклад найдовершеніших рядків поезії. Вони щирі та інтуїтивні, володіють натхненною візією та існують поза усталеними схемами про сутність життя.

У творчості Б. Бойчука дуже виразно оконтурена присутність літературних форм, які можна назвати молитвами. Поет писав їх як нестандартну й водночас своєрідну метафору, приватну та смислову, без формальних ознак структурованої молитви. У такий неформальній молитві поет відгукувався до історичного минулого та до церковного буття. У прикметних віршах зі збірки “Час болю” 1957 р. та з інших ранніх збірок надавав поліфонічності своїй приватній молитовності.

Творча діяльність перших років Нью-Йоркської групи спонукувала Б. Бойчука до порівнянь та творчих контактів. У збірках “Вірші для Мехіко” (1964), де виразно звучить відлуння подорожі, та в “Мандрівці тіл” (1967) настає зворотний пункт: поет розуміє слово як свою власність та доносить до читача його яскраву візуальність [3, 199]. Ця зміна бачення себе була пов’язана з ширшими контактами Б. Бойчука з поетами інших літературних середовищ, не лише із членами Нью-Йоркської групи, а також контактами з поетами з України. Крім того, він у 1980-х роках був членом редколегії журналу “Сучасність”, де брав

на себе додаткову відповідальність, друкував чужі поезії, писав театральні есеї, літературні огляди та перекладав із американської літератури.

Запропонована тема приватної молитви як метафори у творчості Богдана Бойчука відкриває можливості наукових досліджень про визначення відстані між двома точками часу та простору. У контексті досліджень цією темою можуть зацікавитися літературознавці, які вивчають творчий феномен Нью-Йоркської групи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астаф'єв О. Художні координати поезії Богдана Бойчука. // *Слово і Час*. – 2002. – № 12. – С. 20-24.
2. Бойчук Б. Вірші // “Нові Поезії” – Нью-Йорк, 1959. – № 1. – С. 26.
3. Бойчук Б. Вірші вибрані й передостанні. – Нью-Йорк, 1983. – 199 с.
4. Бойчук Б. Земля була пустошня: Поема. – Нью-Йорк: Вид-во Студ. громади, 1959. – 88 с.
5. Ільницький М. Любов і біль Богдана Бойчука // *Слово і Час*. 2002. – № 12. – С. 25-27.
6. *Координати*: Антологія сучасної української поезії на заході / Вст. ст. І. Фізера ; Упоряд. Б. Бойчук, Б. Рубчак Т. І. – [Мюнхен]: Сучасність, 1969. – XXXII, 365 с. – С. 361-362.
7. *Нью-Йоркська група*. Антологія поезії, прози та есеїстики / Упоряд. М. Ревакович, В. Габор. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2012. – 397 с. – (Серія “Приватна колекція”).
8. *Поети “Нью-Йоркської групи”*: антологія / упоряд. О. Астаф'єв. – Харків: Ранок, 2003. – 288 с.
9. Ревакович М. Дещо про Нью-Йоркську групу // *Світо-вид*. – Київ; Нью-Йорк. – 1996. – № 2(23). – С. 102–110.
10. Karabowicz T. “Grupa Nowojorska”. Drogi i rozdroża ukraińskiej literatury emigracyjnej po 1959 roku. – Lublin: Episteme, 2014. – 302 s.

Отримано 25 лютого 2017 р.

м. Люблін, Польща